



Η ΜΕΓΑΛΗ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ

ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΚΑ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΟΥ ΤΟΚΕΤΟΥ

Τοῦ

Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ

Ἡ ἑορτὴ τῆς Ὑπαπαντῆς τῆς Θεοτόκου, στίς 2 Φεβρουαρίου, κάνει ιδιαίτερα ἐπίκαιρο ἓνα ἄρθρο ἀφιερωμένο στοῦ θέμα τοῦ τοκετοῦ. Ὑλικὸ πληροφοριῶν ὑπάρχει ἄφθονο, ἀποθησανορισμένο σὲ δημοσιευμένες λαογραφικὲς συλλογές. Προτίμησα ὅμως νὰ σταθῆ κανεὶς ἀντίκρου σὲ ἓνα μόνο σημεῖο τοῦ πολύπλοκου προβλήματος, στήν ὥρα τοῦ τοκετοῦ, καὶ ιδιαίτερα στὸν πόνο, τὸν κίνδουνο καὶ ἀκόμη τὴν ἀντίδραση ποὺ παρουσίαζαν παλαιότερα οἱ ἐπίτοκες γυναῖκες τῶν ἑλληνικῶν χωριῶν.

Ἡ ὥρα τοῦ τοκετοῦ δὲν ἦταν τότε μιὰ εὐκόλη ἱατρικὴ περίπτωση, ὅπως εὐτυχῶς ἔχει ἐξελιχθῆ σήμερα. Ἦταν ἡ μεγάλη ὥρα τῆς φοβερῆς δοκιμασίας. Καὶ ἀκόμη ἦταν ἡ ὥρα μὲ τὸ μεγάλο αἰνιγματικὸ γύρω ἀπὸ τὴ ζωὴ παιδιοῦ καὶ μάνας. Εἶχαν ὀλοκληρωτικὴ ἐπίγνωση ὅλων αὐτῶν τῶν κινδύνων οἱ παλαιότεροι. Καὶ ἀφοῦ ἡ γνώση καὶ ἡ ἐμπειρικὴ ἱατρικὴ δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ λύσουν τὸ πρόβλημα, ἡ λύση τοῦ προβλήματος εἶχε ἐνωρὶς μετατεθῆ στὸν κόσμον τῆς μεταφυσικῆς. Δαίμονες πολλοὶ καὶ ποικίλοι, μὲ πλῆθος μορφῆς καὶ ιδιότητες, ἐπίστευαν ὅτι κρυφοπερῖμεναν γιὰ νὰ βλάψουν παιδί καὶ μάνα. Μοναδικὴ σχεδὸν ἄμυνα ἦταν ἡ γνωστὴ καὶ σὲ ἀνάλογες περιστάσεις δαιμονικῶν ἐπηρεϊῶν. Ἐπρεπε οἱ πόρτες τοῦ δωματίου νὰ κρατηθοῦν κλειστές, γιὰ νὰ μὴν μπορέσουν νὰ εἰσδύσουν ἕως ἐκεῖ οἱ βλαπτικὸι δαίμονες. Ἐπρεπε, κατὰ ἓνα σχῆμα «ὀμοιοπαθητικῆς μαγείας», νὰ βγάλουν ἀπὸ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπίτοκο τὰ δαχτυλίδια ποὺ φοροῦσε καὶ τὰ σκουλαρίκια της,

ἀκόμη νὰ λύσουν τὴ ζώνη της καὶ κάθε ἄλλο δεσμὸ ποὺ μπορούσε νὰ ὑπάρχη πάνω στὰ φορέματά της ἢ καὶ στὰ μαλλιά της. Μὲ ἓνα τέτοιο λύσιμο καὶ μὲ μιὰ τέτοια «ἐλευθερία» ποὺ τεχνικὰ ἐπινοεῖται γιὰ νὰ προηγηθῆ χρονικὰ σὰν «ὑπόδειγμα» καὶ παρόρμηση, ἐπίστευαν ὅτι συνεκδοχικὰ θὰ προκαλοῦσαν καὶ τὴν πραγματοποίησιν μιᾶς ἀντίστοιχης «ἐλευθερίας», δηλαδὴ θὰ κατόρθωναν νὰ γίνῃ μιὰ εὐκόλη καὶ γρήγορη γέννα, γιὰτι καὶ ἐκείνην κανένας δεσμὸς δὲν θὰ τὴν ἐμπόδιζε.

Θὰ σκεφτῆ κανεὶς ὅτι κάτι τέτοιες ἀντιλήψεις προχωροῦν στὴ δεισιδαιμονία καὶ στὸν κόσμον τῶν προλήψεων. Ἄλλ' ὅταν τὸ ἄτομο εἶναι ἀφημένο στὴν τύχη, ἀβοήθητο ἀπὸ τὴν ἱατρικὴ ἐπιστήμη, ἔρμαιο σὲ πλῆθος κινδύνων, τότε μέσα στοῦ ἀπέραντο καὶ τὸ σκοτεινὸ πέλαγος τῆς ἀγωνίας καὶ τοῦ φόβου μοναδικὸ του σωσίβιο καὶ παρηγοριὰ βρῖσκει τὴ μαγεία, τὴ δεισιδαιμονία, τίς προλήψεις. Αὐτὲς οἱ ἴδιες βοήθησαν—ἢ νομίσθηκε ὅτι βοήθησαν—καὶ τοὺς προγόνους του νὰ νιώσουν ἐλπίδα καὶ ἀνάσα σὲ ὄρες μεγάλων κινδύνων καὶ φοβερῶν ἀσθενειῶν, σὲ στιγμὲς ποὺ ἡ καρδιά ἦταν σφιγμένη, ἢ ψυχὴ εἶχε σαστίσει καὶ ὁ νοῦς κόντευε νὰ σαλέψῃ. Ἄν ἀντικρίσουμε ἀπ' αὐτὴν τὴν ὄψη τὸ πρόβλημα τῶν δεισιδαιμονιῶν, τότε θὰ ἀλλάξουμε γνώμη.

«Θὰ τὸ προτιμοῦσα σὲ τρεῖς πολέμους νὰ πάω, παρὰ μιὰ καὶ μόνη φορὰ νὰ ζήσω τοὺς πόνους τῆς γέννας!» Αὐτὴ τὴ μεγάλη ἀλήθεια τὴν εἶπε ὁ Εἰδοπαίδης, ὁ «μισογύνης», ποὺ ὅμως ἔχει ἐγκωμιάσει ὅσο κανεὶς

ἄλλος τραγικός τῆ γυναίκα. «Ἐλοίμην ἂν τρεῖς παρ' ἀσπίδα τυχεῖν ἢ ἅπαξ τεκεῖν!» Σήμερα, ὅταν ἀναλογιστοῦμε τοὺς κινδύνους τοῦ τοκετοῦ σὲ ἐποχὲς περασμένες, θὰ συμφωνήσουμε ὅτι δὲν εἶναι ρητορικό σχῆμα ὁ λόγος τοῦ ἀρχαίου τραγικοῦ. Δὲν ὑπῆρχαν γιατροὶ καὶ κλινικὲς, καὶ ἀποστειρωμένα ἐργαλεῖα, καὶ ἀντισηπτικά, καὶ καρδιοτονωτικά. Ὑπῆρχε μονάχα μιὰ ἐμπειρικὴ μαμμή, γιὰ νὰ βοηθήσῃ λίγο, καὶ αὐτὸ μόνο ὅταν καὶ ἂν ὅλα θὰ πήγαιναν καλά. Ἄν ὁμως δὲν θὰ πήγαιναν, τότε θὰ γίνῃ ὅ,τι θὰ εἶπῃ ὁ Μεγαλοδόναμος. Μιὰ εἰκονίτσα τῆς Παναγίας ἔφερον πλάι καὶ τὴν ἔδιδαν νὰ τὴν κρατήσῃ ἢ ἐπίτοκος. Ὑπῆρξε καὶ ἐκεῖνη μάνα, πὺν μάλιστα ἔζησε τὸ δράμα τοῦ τοκετοῦ ἀβοήθητη στὴν ἐρημιὰ, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πορείας πρὸς τὴ Βηθλεέμ. Ξέρει συνεπῶς, ξέρει καὶ θέλει νὰ βοηθήσῃ, γιὰτὶ δὲν παύει νὰ εἶναι πάντα «ἡ μεσιτέρα» πὺν παρακαλεῖ τὸν γιό της γιὰ τοὺς θνητούς.

Ἄλλὰ δὲν λείπουν καὶ λογῆς ἄλλες προφυλάξεις. Μιὰ φωτιά καίει συνεχῶς στὸ σπίτι, γιὰ νὰ δίνῃ δύναμη καὶ νὰ κρατᾷ μακριὰ τὰ δαιμονικά. Ἀναμμένα κάρβουνα, βαλμένα σὲ μεγάλο κεραμίδι ἢ σὲ μαγκάλι, μεταφέρονται στὸ κατώφλι τῆς πόρτας. Ὅταν ἡ πόρτα ἀνοίγῃ, καθέννας πὺν θὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ μπῆ, θὰ δρασκελίξῃ πάνω ἀπὸ τὴ φωτιά τούτη. Θὰ γίνεταί ἔτσι ἀγνότερος, καθαρότερος, καὶ ζυγώνοντας δὲν θὰ προξενήσῃ ἀθελά του κακὸ στὴ γυναίκα πὺν σὲ λίγο θὰ γεννήσῃ. Ἀκόμη καὶ ὁ καθημερινὸς χαιρετισμὸς, σήμερα, σὲ τέτοιες κρίσιμες στιγμές, καταργεῖται. Τώρα ἀλλάζει, ἀντικαθίσταται μὲ ἄλλον εἶδος χαιρετισμοῦ, πὺν ἰσοδυναμεῖ μὲ εὐχὴ καὶ προφητεία: «Καλὴ λευτεριά!—Χέλια!—Γλυκεῖα φωνὴ κι ὀγλήγορη!» Ὁ πρῶτος χαιρετισμὸς ἔχει φανερὴ τὴ σημασία του, ἀλλὰ καὶ μᾶς θυμίζει γιὰ ποιὸν λόγο ἔχει καθιερωθῆ ὡς προστάτης τῶν ἐγκύων καὶ τῶν ἐπιτόκων γυναικῶν ὁ Ἅγιος Ἐλευθέριος. Εἶναι ὁ ἅγιος πὺν θὰ τις βοηθήσῃ («νὰ ἐλευθερωθοῦν μὲ τὸ καλό»). Ὁ δεῦτερος χαιρετισμὸς, πὺν περιορίζεται ν' ἀναφέρῃ τὴ λέξη «χέλια», εἶναι δηλωτικὸς εὐχῆς γιὰ ἓνα παρόμοιο, γρήγορο καὶ εὐκόλο γλιόστημα τοῦ παιδιοῦ.

Εἶθε νὰ γλιστρήσῃ σὰ χέλι. Καὶ ὁ τρίτος ἀναφέρεται στὸ σκοξέμο τοῦ νεογεννήτου, μιὰ τόσο γλυκεῖα φωνὴ γιὰ τὴ μάνα, ἢ στὶς γοερὲς κραυγὲς πὺν ἀναπόφευκτα θὰ ἀκουστοῦν τὴν ὥρα πὺν οἱ περιοδικοὶ πόνοι θὰ γίνουν γρηγορότεροι καὶ ἀβάσταχτοι. Ἄς εἶναι λοιπὸν οἱ φωνὲς αὐτὲς σύντομες καὶ λιγώτερο ὀδυνηρές, ἀφοῦ δὲν εἶναι δυνατό σὲ καμμιά γυναίκα νὰ τις ἀποφύγῃ.

* * *

Ἐνα ἄλλο θέμα εἶναι ὁ τοκετὸς ἔξω στὸ ὑπαίθρο. Χαρακτηριστικὴ εἶναι μιὰ ἱστορία πὺν βρίσκω νὰ τὴν ἀναφέρῃ ὁ ἀρχαῖος ἱστορικός Διόδωρος ὁ Σικελιώτης. Μετὰ τις Ἄλπεις, καὶ ἀφοῦ θὰ περάσῃ τὸν κάμπο τῆς Γαλατίας, φτάνεις στὴ Λιγυστική, τὴ χώρα πὺν κατοικοῦν οἱ Λίγυες. Χώρα φτωχὴ, γράφει ὁ Διόδωρος, γι' αὐτὸ καὶ οἱ κάτοικοί της ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ δουλεύουν σκληρά. Ἡ ἀνάγκη τῆς βιοπάλης καὶ ἡ ἀδιάκοπη ἄσκηση τοὺς εἶχε κάνει ἐλαφροὺς, εὐκίνητους καὶ ἱκανοὺς ν' ἀντέχουν στὶς κακουχίες. Ἐπειδὴ ὁμοίως ὁ τόπος ἦταν φτωχός, οἱ κάτοικοι εἶχαν συνηθίσει καὶ «τὰς ἐαυτῶν γυναῖκας τῶν κακοπαθειῶν τῶν ἐν ταῖς ἐργασίαις κοινωνοὺς ποιεῖσθαι». Συνέβαινε δηλαδὴ κάτι ἀνάλογο μὲ ὅσα συμβαίνουν στὶς συνθήκες ζωῆς τῶν γυναικῶν σὲ πολλὰ ὀρεινὰ χωριά τῆς πατρίδας μας, ὅπου οἱ γυναῖκες δουλεύουν σκληρά, σὰν ἄντρες.

Καὶ ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης συνεχίζει καὶ διηγεῖται τὸ ἑξῆς, πὺν συνέβη στὶς μέρες του: Μιὰ ἔγκυος γυναίκα δούλευε μεροδούλι σὲ δύσκολη δουλειά. Στὸ μεταξὺ τὴν ἔπιασαν οἱ πόνοι, καὶ ἐκεῖνη, δίχως νὰ εἰπῇ τίποτε σὲ κανέναν, ἀποτραβήχτηκε σὲ κάποιους γειτονικοὺς θάμνους. Σὲ λίγο, μονάχη καὶ ἀβοήθητη, δίχως νὰ βγάλῃ βογκητὸ γιὰ νὰ μὴ μαρτυρηθῆ, ἔκαμε τὸ παιδί, τὸ δίπλωσε μὲ προσοχὴ μέσα σὲ φρεσκοκομμένα φύλλα ἀπὸ τοὺς θάμνους, τὸ τύλιξε μὲ τὰ φύλλα, καὶ ἔπειτα τὸ ἔκρυψε κάτω ἀπὸ τοὺς θάμνους γιὰ νὰ τὸ πάρῃ τὸ βράδυ μετὰ τὴν ἐργασία της. Ἀμέσως ἔπειτα ξαναγύρισε καὶ συνέχισε τὴ σκληρὴ δουλειά, δίχως νὰ εἰπῇ λέξη. «Συνεχομένη ταῖς ὠδί-

σιν ἀπῆλθεν εἰς τινας θάμνους ἀθορύβως· ἐν οἷς τεκοῦσα, καὶ τὸ παιδίον φύλλοις ἀνείλησασα, τοῦτο μὲν εἰς τινας θάμνους ἀπέκρυψεν, αὐτὴ δὲ συμμίξασα τοῖς ἐργαζομένοις τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ὑπέμενε κακοπάθειαν, οὐδὲν δηλώσασα περὶ τοῦ συμβεβηκότος».

Δραματικὴ ἢ περιπέτωση. Σὲ κάνει ν' ἀνατριχιάζης. Πόσο ἀπλὸ γιὰ νὰ γραφῆ, καὶ μαζὶ πόσο φοβερὸ γιὰ νὰ κατανοηθῆ, αὐτὸ τὸ σύντομο «τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ὑπέμενε κακοπάθειαν» τοῦ ἀρχαίου ιστορικοῦ. Κανεῖς ἀπὸ τοὺς ἐργαζομένους ἄντρες καὶ γυναικες, τοὺς πολλοὺς, δὲν ἀντελήφθη τὸ μεγάλο δράμα ποὺ συνέβη πλάι τους. Ὡσπου σὲ κάποια στιγμή δυνατὰ κλάματα μικροῦ παιδιοῦ ἀκούστηκαν μέσα στοὺς γειτονικοὺς θάμνους. Οἱ ἐργάτες σταμάτησαν ἀπορημένοι, καὶ σὲ λίγο τὸ μυστικὸ ἔγινε σ' ὄλους φανερό. Ὁ «ἐφεστηκὼς» τοῦ ἔργου, δηλαδή ὁ ἐπιστάτης τῆς βαρειᾶς δουλειᾶς, «οὐδαμῶς ἠδύνατο πεῖσαι παύσασθαι τῶν ἔργων». Δὲν μποροῦσε μὲ κανέναν τρόπο νὰ καταφέρῃ τὴν τραγικὴ μάνα νὰ σταματήσῃ τὴ δουλειά. Τόση ἢ φτώχεια, τόση ἢ πείνα καὶ ἢ στέρησή της. Προτιμοῦσε τὸ θανάσιμο κίνδυνο τῆς αἰμορραγίας, παρὰ νὰ χάσῃ τὸ ἀσήμαντο ἀντίτιμο ἐνὸς ὀδονηροῦ μεροκάματον. Δὲν ὑπάρχει σ' ὅλη τὴ γῆ ὅμοιο ἡμερομίσθιο, ἀκριβοπληρωμένο μὲ ἕναν τέτοιο τρόπο. Χρειάστηκε νὰ μάθῃ τὸ περιστατικὸ ὁ ἐργοδότης, νὰ νιώσῃ ἐπιτέλους καὶ αὐτὸς κάποια συμπόνια μπροστὰ στὴν ἱερότητα τῆς «μάνας», καὶ νὰ σταματήσῃ τὴν ἐργασία, πληρώνοντάς της τὸ μεροδοῦλι. «Ἡ δὲ οὐ πρότερον ἀπέστη τῆς κακοπαθείας, ἕως ὃ μισθωσάμενος ἐλεήσας καὶ τὸν μισθὸν ἀποδοὺς ἀπέλυσε τῶν ἔργων». Ἔτσι τελειώνει ὁ Διόδωρος τὴ σύντομη ἱστορία του γιὰ μιὰ μάνα ποὺ τὴν ἔδερε ἢ ἀβάσταχτη φτώχεια.

Πολλοὶ ἀπὸ μᾶς θὰ μποροῦσαν νὰ διηγηθοῦν ἀνάλογες κάπως ἱστορίες, ἀληθινῶς ὅμως ἱστορίες, ποὺ τὶς ἔζησαν κάποτε στὰ

φτωχὰ ὄρεινὰ χωριά τους ἢ τὶς ἄκουσαν ἀπὸ χωρικοὺς ποὺ ὑπῆρξαν σύγχρονοι τῶν περιστατικῶν. Οἱ λεπτομέρειες παραλλάζουν, ὁ βασικὸς ὅμως πυρήνας τῆς ἱστορίας παραμένει καὶ στὶς νεοελληνικὲς μαρτυρίες σχεδὸν ἀμετάβλητος. Ἀναφέρονται τοσπάνισσες ποὺ ἔβροσαν τὰ γίδια μακριὰ στὶς ράχες καὶ ποὺ γύρισαν τὸ κοπάδι στὸ μαντρί, φέροντας μαζὶ μὲ τὸ ἀτίθασο κοπάδι καὶ ἕνα νεογέννητο μορὸ, σπαργανωμένο πρόχειρα στὴν ποδιά. Ἀναφέρονται χωρικές ποὺ ἔφυγαν στὸ λόγγο, ἔκοψαν ξύλα, ἐτοίμασαν τὸ φόρτωμα ποὺ θὰ ζαλωθοῦν στὴν πλάτη, γέννησαν ὄμως ξαφνικὰ πλάι στὸ ἐτοιμασμένο φορτίο, καὶ γύρισαν στὸ χωριὸ παρατώντας τὰ ξύλα καὶ κουβαλώντας μὲ κόπο τὸ νεογέννητο. Καὶ ἀναφέρονται, τέλος, ἄλλες χωρικές, ποὺ ἔφυγαν χαράματα γιὰ τὸ μακρινὸ χωράφι, ποὺ δούλεψαν ἀπὸ τὸ πρωὶ θερίζοντας καὶ ποὺ κάποτε ἀργότερα, ὅταν ξαφνικὰ ἤρθεν ἀπροσδόκητῇ ἡ ὥρα τῶν ὀδίνων καὶ βρέθηκαν ἀβοήθητες, ἀποτραβήχτηκαν κάτω σ' ἕνα δέντρο, ἀγκάλιασαν ὀδονηρὰ τὸν κορμὸ του καὶ ἔδωσαν μόνες τὶς πρώτες περιποιήσεις στὸ νέο ἄνθρωπο ποὺ προτίμησε νὰ γεννηθῆ ἀνάμεσα στὰ φρεσκοκομμένα χερσόβολα.

Σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς τελευταῖες τρεῖς περιπτώσεις τοῦ τοκετοῦ μακριὰ στὸ ὑπαίθρο, ἢ μάνα δὲν εἶναι μόνον ἕνα ἱερὸ σύμβολο. Εἶναι μαζὶ καὶ ἕνα σύμβολο μαρτυρικό. Δὲν βρῖσκει κανεῖς λόγια κατάλληλα γιὰ νὰ περιγράψῃ τὸ θαυμασμὸ του σ' αὐτὸ τὸν τύπο τῶν ἐργαζομένων μητέρων. Περιορίζεται μονάχα ν' ἀτενίσῃ τὸ δραματικὸ περιστατικὸ μὲ αἰσθημα βαθύτατον σεβασμοῦ γιὰ τὸ ψυχικὸ κουράγιο τῶν γυναικῶν αὐτῶν τῆς ἐλληνικῆς υπαίθρου, ποὺ ὄχι σπάνια ἢ κοινωνία τὶς ἀφῆνε ἀβοήθητες, ἢ ἔστω τὶς συμπαθεῖ ἐκ τῶν ὑστέρων, ὅπως περίπου φέρθηκαν καὶ «ὁ ἐφεστηκὼς τῶν ἔργων» καὶ ὁ ἄλλος ἐκεῖνος, «ὁ μισθωσάμενος», στὴν ἀνατριχιαστικὴ ἱστορία τοῦ Διοδώρου.

